

1919 Yılında Batı Anadolu'da Yaşanan İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezalar Bağlamında Hekimin Sorumluluğu

The Responsibility of Physician in the Context of Torture and Other Cruel, Inhuman, Degrading Treatment, or Punishment in Western Anatolia in 1919

Mesut GÜVENBAŞ^{a,b}

^aTıp Tarihi ve Etik AD,
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Tıp Fakültesi,
Eskişehir, TÜRKİYE

^bGenelkurmay ATASE Daire Başkanlığı,
Ankara, TÜRKİYE

Received: 03.02.2019

Received in revised form: 28.03.2019

Accepted: 02.04.2019

Available online: 03.04.2019

Correspondence:

Mesut GÜVENBAŞ
Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı,
Ankara,
TÜRKİYE/TURKEY
guvenbas@yahoo.com

Bu çalışma, 13. Türk Tıp Tarihi Kongresi
(18-21 Ekim 2017, Sivas)'nde sözlü olarak
sunulmuştur.

ÖZET İşkence, insanlık onuru ve değerinin ayaklar altına alındığı, insanlık namına en utanç verici eylemlerden biridir. Hekim, işkencenin ilk tanıklarından olup, mesleki ve etik bilincinin yanında vicdanını da katarak bu konudaki görevini yerine getirmesi gerekmektedir. Kurtuluş Savaşı sırasında İzmir ve çevresinde yaşayanların görmüş olduğu insanlık dışı muamele ve hekimlerin sorumluluğunu yerine getirerek tutmuş oldukları raporlar, bu çalışmada insan hakları bağlamında ele alınmıştır. Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Arşivi'nden tespit edilen belgeler çalışmanın temel verilerini oluşturmaktadır. Osmanlı Türkçesi ile tutulan 1919 yılına ait hekim raporları, günümüz Türkçesine aktarılmış ve nitel araştırma yöntemi kullanılarak raporların içerik analizi yapılmıştır. Belgelerin daha iyi anlaşılabilmesi açısından yaşanan tarihî olaylara da değinilmiş, konunun uluslararası yansımaları aktarılmaya çalışılmıştır. Belgeler, 100 yıl önce meydana gelen insanlığa karşı işlenen suçlarda hekimlerin sorumluluklarını yerine getirdiklerini gösterirken, işkenceyi belgelemenin neden önemli olduğunu ortaya koymaktadır. İşkence ve insanlık dışı muameleyle ait tarihî raporlara bakıldığında, hekimin insanlık dışı muameleye ilişkin sorumluluğunun tarih boyunca değişmediği görülmüştür. Olayın geçtiği dönemde işkenceye karşı yazılı normlar olmamasına karşın, hekimin vicdanının sesini dinleyerek sorumluluğunu yerine getirdiği görülmektedir. Görevini yerine getiren hekimlerin günümüz adli tıp raporu örneklerine benzer nitelikte kayıtlar tuttuğu görülmüştür. Doğru şekilde desteklenen bağımsız sağlık profesyonelleri, işkencenin tespitinde ve önlenmesinde önemli rol oynayabilir. Hekimin birincil yükümlülüğü mesleki görevidir. Mesleki görevini yürütürken hekimin en başta gelen yol göstericisi vicdandır. Hekim, her türlü işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele veya cezaların etkili bir biçimde soruşturulması ve belgelendirilmesinde kendisine düşen görevi yerine getirebilmelidir. Bu işi yaparken daima özgür bir kişilik olarak hareket edebilmeli, meslek etiğinin kendisine yüklediği sorumluluğu unutmamalıdır. İşkencenin, insanlık onuru ve değerinin ayaklar altına alındığı, insanlık namına en utanç verici bir eylem olduğu, sağlık profesyonelinin hatırlanması ve vicdanından çıkmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: İşkence; hekim sorumluluğu; insan hakları ihlalleri; savaş etiği

ABSTRACT Torture is one of the most mortifying practices committed in the name of humanity where human dignity and value are desecrated. Physicians are the first witnesses of torture and have to perform their duties by employing their discernment along with their professional and ethical conscience to their work. This study aims at scrutinizing the reports of the physicians who fulfilled their responsibilities in and around İzmir during the Turkish War of National Independence within the context of human rights. The documents discovered at the Department of Military History and Strategic Survey Archive forms the basis of this study. Physician reports of 1919, written in Ottoman Turkish, have been transliterated into modern Turkish and content analysis is made by employing qualitative research method. In order to render the understanding of the reports better, historical events and international documents against non-human crimes have also been referred to so as to bring the international reverberations on the subject to the fore. Documents not only prove that the physicians undertook their responsibilities in the crimes committed against humanity a century ago duly, but also reveal the significance of as to why recording of the tortures are of prime importance. Considering the historical reports of torture and inhumane treatment, it is concluded that the responsibility of the physician for such treatments have not changed. Although there were no written norms for reporting torture at the time of the incident, it is observed that the physicians fulfilled their responsibility by listening to their inner voice. It is also observed that physicians, while performing their duties, kept records in a very similar fashion to current forensic reports. Duly supported independent medical professionals may play a crucial role in detecting and prevention of torture. The primary responsibility of a physician is his/her professional career. Conscience is the only guide of a physician in executing his/her professional duty. A physician ought to be able to fulfill his/her responsibility in investigating and documenting the cruel, inhuman, derogatory conduct, as well as the penalties given to the end. In performing his/her duty a physician should act as a free individual and always be conscious of the responsibilities as dictated by professional ethics. Medical professionals ought not to forget that torture is a crime whereby human dignity and honor are trampled upon, and is the most demeaning exploitation of the human kind whatsoever.

Keywords: Torture; physician responsibility; violation of human rights; war ethics

Birçok filozof savaşı ele almış, savaşın adilliği, gerekliliği ya da olmaması için neler yapılması gerektiğine ilişkin görüşler sunmuşlardır. Çıkar çatışması ya da mülkiyet kavramı üzerine şekillenen savaş, din, ırk, inanç vb. sebepler yüzünden de yaşanmış ve hâlâ yaşanmaktadır.

Yaşanan bunca acıya rağmen insanlık günümüzde de büyük sınavlar vermektedir. Emperyalist devletler girdikleri savaşlar yüzünden meydana gelen her türlü kaybın farkında olurken, kendi halklarının refah seviyesini artırmak ve korumak adına savaşa dayalı ekonomi arasında ikilem yaşamaktadırlar. Bu ikilemin, son yıllarda savaşın ve mücadelenin kendi coğrafyasından uzak yerlere taşınmasıyla genişlediği görülmektedir.

John Brown Childs'in dediği gibi "Batı'da barış, geri kalanına savaş." anlayışı Yeni Dünya Düzeni olmuştur.¹ Savaşın yıkıntı ve acısı ile insanlığın vermiş olduğu sınav tarih boyunca karşımıza çıkmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca ve günümüzde de bu kanlı mücadele, özellikle gelişmemiş ya da sömürülmesi gereken doğal kaynakların bulunduğu coğrafya üzerinde devam etmektedir.

ULUSLARARASI BELGELERDE SAVAŞTA SİVİLLERİN KORUNMASI VE İŞKENCENİN ÖNLENMESİ

Savaşta sivillerin korunması ve işkencenin önlenmesi konularında yakın geçmişe ait uluslararası belgelerden biri, 12 Ağustos 1949 tarihinde Cenevre'de kabul edilen "Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi"dir.

Cenevre Sözleşmesi'nin 3. maddesi; silahını teslim eden askerler ile hastalık, zorunluluk, tutukluluk ya da herhangi bir sebeple savaş dışı kalan kimseler de dâhil olmak üzere düşmanlığa doğrudan doğruya iştirak etmeyen tüm şahısların, ırk, renk, din, cinsiyet, doğum, servet veya bunlara benzer bir ayırım yapılmaksızın herkese insani muamele yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda hayata ve beden bütünlüğüne yönelik kesme, zulüm ve işkenceler, rehin almalar, şahısların haysiyet ve şerefine tecavüzler, aşağılayıcı muameleler ile nizami şekilde oluşturulmamış ve medeni milletlerce zorunlu kabul edilen adli temi-

nat altına alınmamış mahkeme hükümlerine dayanan mahkûmiyet ve idamlar yasaklanmıştır.²

Cenevre Sözleşmesi'nde ifade edilen "işkence" Türk Dil Kurumunun sözlüğünde; "1. Bir kimseye maddi veya manevi olarak yapılan aşırı eziyet. 2. Düşüncelerini öğrenmek amacıyla birine uygulanan eziyet" olarak tanımlanmaktadır.³ Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere işkence; insan onurunu hiçe sayan ve insan olmanın vermiş olduğu değeri ayaklar altına alan bir hareket tarzıdır.

İşkencenin önlenmesi açısından özellikle hekimin sorumluluğu bağlamında bazı uluslararası bildirge ve sözleşmelere bakacak olursak; 29'uncu Dünya Tabipler Birliği [World Medical Association (WMA)] Genel Kurulunda (Ekim 1975) benimsenen ve Ekim 2016 tarihinde Taipei/Tayvan'da güncellenen Tokyo Bildirgesi'nde; tıbbi insanlığın hizmetine uygulamak, kişiler arasında herhangi bir ayırım yapmadan beden ve ruh sağlığını korumak ve iyileştirmek, hastalarının acılarını dindirmek ve onları rahatlatmanın, tıp doktorlarına tanınmış bir ayrıcalık olduğu belirtilerek, insan yaşamına duyulan en yüksek saygının tehlike altında bile sürdürülmesi ve herhangi bir tıbbi bilginin insanlık yasalarına aykırı biçimde kullanılmasına fırsat verilmemesi gerektiği belirtilmektedir.

Tokyo Bildirgesi'nde özetle; hekim, silahlı çatışma ya da sivil kavgalar da dâhil hiçbir durumda, işkenceyi ve zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı başka hiçbir işlemi onaylamayacak, hoş görmeyecek ve bunlara katılmayacaktır. Hekim, işkence ya da zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı öteki işlemlerin uygulanmasına yarayacak ya da mağdurun böyle bir işleme dayanma yeteneğini azaltacak herhangi bir yer, araç, madde ya da bilgi sağlamayacak, böyle işlemlerin uygulandığı yerlerde bulunmayacaktır. Hekimin, tıbbi açıdan sorumlu olduğu kişinin bakımıyla ilgili bir karar verirken klinik yönden bütünüyle bağımsız olması gerektiği ve temel görevinin, izlediği kişilerin sıkıntısını azaltmak olduğu belirtilerek; kişisel, toplumsal ya da politik hiçbir güdünün, bu yüce amaçtan daha üstün sayılmayacağı ifade edilmektedir.⁴

Dünya Psikiyatri Birliğinin Hawaii Bildirgesi ile aynı kural psikiyatrye de uygulanmıştır. Bu bil-

dirge, psikiyatri mesleğinin ve psikiyatri bilgisinin, herhangi bir kişi veya grubun insan haklarının ihlali için kötüye kullanımını yasaklar.

Uluslararası İslami Tıp Konferansının yayınladığı Kuveyt Bildirgesi'nde de aynı husus dile getirilmiş ve doktorların tıbbi bilgilerini "siyasi, askerî veya herhangi bir nedenle bedene, akla, ruha zarar vermek, bunları zedelemek ve incitmek üzere" kullanması veya bu bilgilerin kullanımına izin vermesi yasaklanmıştır.

Yine WMA'nın 42'nci Genel Kurulunda (Kaliforniya, Ekim 1990) İnsan Hakları Konusundaki Kararı'nda öncelikle şu üç maddeye değinilmektedir:

1. WMA ve üyesi olan tabip birlikleri, herkes için insan haklarının geçerli olmasını bekler ve insan hakları ihlalleri görüldüğünde üzerine gider.
2. Tıp meslekleri üyeleri, genellikle insan hakları ihlallerinin ilk tanıklarındır.
3. Tabip birliklerinin, ülkelerindeki insan hakları ihlallerine dikkat çekmek temel görevleridir.⁵

4 Kasım 1999 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM)'e sunularak resmen BM belgesi olan İstanbul Protokolü (İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi İçin El Kılavuzu); işkence ve kötü muamele gördüğünü öne süren bireylerin değerlendirilmesi, işkence iddialarının incelenmesi ve bu tür bulguların yargı mercilerine, soruşturma yapmakla yükümlü diğer kurumlara raporlanması için uluslararası kuralları belirleyen bir başvuru kaynağı olmayı amaçlamaktadır.

İstanbul Protokolü'nde konuyla ilgili uluslararası hukuk standartları, etik değer ve kurallar, işkencenin hukuki açıdan soruşturulması, görüşme ile ilgili genel değerlendirmeler, işkencenin fiziksel ve psikolojik delilleri ayrı bölüm maddeleri olarak sunulmuş ve hekime rehber bir kaynak hâlini almıştır.⁶

20 Mart 2009 tarihinde BM İnsan Hakları Konseyi, sağlık mensuplarının "işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezalandırma" konusundaki rolü ve sorumluluğu

üzerine aldığı karar ile sağlık mesleğinin mesleki ve ahlaki bağımsızlığı ile görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için devletlerin gerekli saygıyı göstermelerini istemiştir.⁷

Bu temel uluslararası belgeler işkenceyi ve işkenceye yardımı yasaklarken, hekime de sorumluluk yüklemektedir.

1919 YILINDA BATI ANADOLU'DA YAŞANANLARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Savaş ahlakıyla ilgili en etkili ve bilinen görüşlerden biri "Adil Savaş Teorisi"dir. Bu teoriye göre bir savaşın bir devlet tarafından haklı gösterilebilmesi için bazı koşulların karşılanması gerekir. Geleneksel Adil Savaş Teorisi, savaşları iki prensibe göre yargılar: Savaşa başvurmadaki hakkaniyet (jus ad bellum) ve savaşın sevk ve idaresindeki hakkaniyet (jus in bello). Adil savaş teorisyenlerinden çoğu bu iki prensibin birbirinden bağımsız olması gerektiğini iddia ederler; yani kişi, "jus ad bellum" ilkesinin karşılandığı, diğer bir ifadeyle bizzat savaştaki haklılığın yerinde olduğu, ancak "jus in bello" konusunda haksız olunan ya da bunun tam tersi bir savaş içerisinde kendini bulabilir.⁸

Cicero, Augustine ve Thomas Aquinas gibi filozofların savunup geliştirdiği Adil Savaş Teorisi'nde savaş, hem haklı sebepler içermeli hem de adil bir şekilde yürütülmelidir. Adil savaşta; güç kullanılırken siviller ve askerî hedeflerin ayrılması, gücün kabul edilebilir şiddette kullanılması, düşmanı esir alma ya da yaralama şansı varsa öncelikle uygulanması ve gücün zorunluluk durumunda kullanılması gerekmektedir. Teoride uygun gözükken bu ilkeler, savaş hâlinde hakkıyla uygulanabilir gözükmemektedir.⁹ Nitekim 1919 yılında Batı Anadolu'da da Adil Savaş Teorisi'nin uygulanmadığı görülmektedir.

Çalışmada konu, savaşa başvurmadaki hakkaniyetten ziyade savaşın sevk ve idaresindeki hakkaniyet açısından ele alınacaktır. Savaşa katılan ülkelerin, savaşçı ile sivil halk arasındaki ayrımı yapması ve işkencede bulunmaması, kesinlikle yapılması gereken ve uluslararası belgelerle mükellefiyet altına alınmış insani konulardır. Olayın yaşandığı tarih ile uluslararası belgelerin tarihi

uyuşmasa da bu durum, söz konusu dönemde o değerlerin olmadığını bize göstermemektedir. Sadece insanlığın, çektiği büyük acılar sonrası bazı değerleri norm hâline getirdiği belirtilebilir.

Savaşçı olanlarla olmayanlar arasında net bir ayırım ortaya koymak için kime savaşçı denildiğini açıklamak gerekebilir. Walzer; bireyin yaşama ve özgürlüğe hakkı olduğunu ve silah taşıması ya da bir başkasının yaşam ve özgürlük hakkına tehdit oluşturması durumunda bu hakkı kaybettiğini belirtmektedir. Silah taşımayanlar ve diğer bir bireyin yaşam ve özgürlük hakkına karşı tehdit oluşturmayanlar savaşçı olmayan kişiler olarak düşünülmemektedir. Bunlar sivillerdir. Oysaki askerler gibi silah taşıyan bireyler, savaşçı olarak düşünülmemektedir ki bu, onların yaşam ve özgürlük hakkının olmadığı anlamına gelir ve savaşta izin verilebilir bir saldırı hedefi olarak görülürler. Savaşta savaşçı olanlar ve olmayanlar arasındaki ayırım çok önemlidir.⁸ Adil Savaş Teorisi, sağlam temeller üzerine savaş etiğini belirleyerek derin ilerlemeler yapsa da hiç şüphesiz yol boyunca birçok zayıf meydana gelmiştir.¹⁰ Bu geleneksel teoride, savaşçıların sadece rakip savaşçıları öldürmelerine izin verdiği unutulmamalıdır.¹¹

Bu bağlamda, Birinci Dünya Savaşı sonrası Yunanistan tarafından işgal edilen Batı Anadolu'da yaşananlara ve uluslararası düzeyde nasıl sonuç bulunduğu kısaca değinmekte fayda vardır.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesi gereği işgal edilen Batı Anadolu, Yunan ordusunun yapmış olduğu birçok ölüm ve insanlık dışı muameleye maruz kalmış, bu durum gerek uluslararası tahkik heyeti gerekse yerel yönetici, asker vb. ileri gelenler tarafından kayıt altına alınmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası mağlup devletlerle yapılacak barış şartlarını görüşmek üzere toplanan Paris Barış Konferansı'nda Batı Anadolu'da yaşanan ölümler ve insanlık dışı muameleyi araştırmak üzere Uluslararası Tahkik Komisyonu oluşturulmuş ve Komisyon 12 Ağustos 1919 tarihinde faaliyete başlamıştır.¹² Amiral Bristol başkanlığındaki Komisyon, Batı Anadolu'da yerinde incelemelerde bulunmuş ve tanıkları dinleyerek bir rapor oluşturmuştur.¹³

Paris'e ulaştırılan 47 maddelik Komisyon raporunda; Yunan ordusunun savaşın sevk ve idaresindeki hakkaniyete uymayan insanlık dışı muameleler yaptığı, olayların büyümesini engelleyecek girişimlerde bulunmadığı ve İzmir'in ilk işgal gününde 300-400 dolayında Türk'ün öldürüldüğüne vurgu yapılmıştır.¹⁴ Paris Barış Konferansı, raporu kabul etmekle birlikte insanlık dışı davranışları önleyecek hiçbir tedbir almamıştır.

Türkiye'nin 1919-1922 yılları arasında yapmış olduğu bağımsızlık mücadelesi sonrası Batı Anadolu'da yaşanan bu olaylar, yapılan barış görüşmelerinin (Lozan Barış Konferansı) de konusu olmuştur.

Yunanlıların Batı Anadolu'yu yakıp yıkmaları Lozan Barış Konferansı'nda Türkiye Baş Delegatesi İsmet Paşa tarafından ilgili komisyonlarda ısrarla gündeme getirilmiştir. Venizelos ise Anadolu'yu yakıp yıkmalarını savaşın getirmiş olduğu bir zorunluluk olarak göstermeye çalışmış ve müttefik devletlerin de desteği ile maddi tazminat ödemeye yanaşmamıştır. Türkiye'nin ısrarlı tutumu da bu konuda başarılı olamamıştır. Ancak Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar ve barışa olan ihtiyaç nedeni ile tazminat konusu, Karaağaç'ın Türkiye'ye bırakılmasıyla sonuca kavuşturulmuştur.¹⁵

Yunan yetkilileri Batı Anadolu'da yaşananları savaşın gereği olarak adlandırsa da Karaağaç'ın Türkiye'ye bırakılması dolaylı olarak kabul anlamına geldiği şeklinde değerlendirilebilir.

AMAÇ

Hekim, işkencenin ilk tanıklarındandır ve mesleki ve etik bilincinin yanında vicdanını da katarak bu konudaki görevini yerine getirmesi gerekmektedir.

Bu anlamda barış zamanında olduğu gibi savaşın yıkıcılığı ve acısı içerisinde de hekimlere görevler düşmektedir. Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı sırasında İzmir ve çevresinde yaşayanların görmüş olduğu insanlık dışı muamele ve hekimlerin bu anlamda sorumluluğunu yerine getirerek tutmuş oldukları raporlar, bu çalışmada insan hakları bağlamında ele alınmıştır.

Çalışmada, klasik tarih anlayışı içerisinde bir milleti karalamak ya da her iki millet açısından sa-

vaşın haklılığı ya da haksızlığı konusunda değerlendirmede bulunmak amaçlanmamıştır. Sadece tarihte yaşanmış bir gerçek üzerinden hekimin işkence ve insanlık dışı muameleye ilişkin sorumluluğuna değinilmeye çalışılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Öncelikle Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Arşivi İstiklal Harbi Koleksiyonu (İSH) katalogları, anahtar kelimeler (doktor, hekim, tabip, işkence, mezalim, hasta, hastahane, sıhhi, sağlık, sağlık raporu) kullanmak suretiyle taranmış, hekimin işkenceye karşı sorumluluğunun örneğini sunan ve bulgular kısmında aktarılan belge grubu tespit edilmiştir. Araştırmanın örneklem ve evren grubunu bu belgeler oluşturmaktadır.

Araştırmada tespit edilen belgeler kullanılmadan önce; belgelerin orijinallik, diplomatik olarak döneminin dili, belgenin tarihlendirilmesi ve ait olduğu makamın tespit edilmesi gibi bazı dış tenkitler ile yazarın, olayların ve eserin kıymeti hakkında hüküm verilmesi konularını içeren iç tenkitlerin uygulanması gerekmektedir.¹⁶

Bu doğrultuda Osmanlı Türkçesi belgeler yazar tarafından transkripsiyon edilerek, günümüz Türkçesine aktarıldıktan sonra belge içerik analizleri yapılmıştır. Ayrıca belgeler iç ve dış tenkide tabi tutulmuştur. Bölgede yaşanan olaylar gerek literatürden ve gerekse arşiv belgelerini içeren yayınlarından teyit edilmiştir. Belgeler muayene tarihine göre tasnif edilmiş ve vakalar bu sıra ile aktarılmıştır. İçerik analizinde hekimlerin tutmuş olduğu raporlar, muayene edilen kişinin bilgileri, muayene tarihi, muayeneyi yapan hekim bilgisi ve rapor içeriği düzeninde sunulmaya çalışılmıştır.

İçerik analizi gerçekleştirilirken bilgilerin güvenilirliği ve nesnellığı açısından da değerlendirilmede bulunulmuştur. Hekimin kayda değer bir şey görmediğini belirtmesi (Vaka 1) ya da gerekli alet olmadığı için hastayı sevk etmesi (Vaka 14) güvenilirlik ve nesnellik açısından olumlu veriler olarak görülmüştür.

Tespit edilen belgelerin daha iyi anlaşılabilmesi açısından, işkenceye dair uluslararası belgelere ve 1919 yılında Batı Anadolu'da meydana

gelen olaylara atıf yapılmıştır. Birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen veriler doğrultusunda ilişkisel tarama yöntemi uygulanmıştır. Kaynaklardan elde edilen veriler ışığında tartışılarak, sonuç çıkarılmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

BELGELERLE BATI ANADOLU'DA YAŞANAN İŞKENCE VE DİĞER ZALİMANE, İNSANLIK DIŞI, AŞAĞILAYICI MUAMELE VE CEZALAR

Türkiye'deki iki büyük arşivde (Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi), 1919 yılında Batı Anadolu'da yaşanmış insanlık dışı olaylara ilişkin binlerce belge bulunmaktadır.^{17,18} Üzerinde durulacak konu 1919 yılında işkenceye uğramış insanların durumlarını ortaya koyan ve bugünkü adli tıp raporlarına benzerlik gösteren raporlar olmakla birlikte, hekimlerin insan olarak sorumluluğunu yerine getirerek tutmuş olduğu diğer insanlık dışı muamelelere ait raporlar ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu lideri olan Mustafa Kemal (ATATÜRK)'in telgraflarına kısaca değinilecektir.

Mustafa Kemal, 31 Ekim 1919 tarihinde Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta Yunanlılar tarafından uygulanan insanlık dışı olayların sona erdirilmesi için İtilaf Devletleri nezdinde kararlı ve etkili girişimde bulunulmasını istemekte, yine aynı tarihli başka bir telgrafta Batı Anadolu'daki halkın çeşitli bahanelerle tutuklandığını ve işkence edilmekte olduğunu belirterek, tutuklanan halkın tahliye edilmesi için gerekli çabanın gösterilmesini istemektedir.¹⁸ Ayrıca 1 Kasım 1919 tarihinde yine Mustafa Kemal tarafından Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya gönderilen telgrafta; basın mensuplarına hapis ve para cezalarının verildiği, bölgede işkence ve insanlık dışı muamelelerin ve yağmanın arttığı da belirtilmektedir.¹⁸

Dr. Abdülkadir tarafından Halide Edip (ADIVAR)'e gönderilen raporda; H. Karyesi'nde oturan S'nin Yunan askerlerinin sarkıntılığından kaçmak için ateşe atılması üzerine baldırında birinci dereceden yanık meydana geldiği ve S'nin Ankara'ya sevk edildiği belirtilmektedir.¹⁸ 13 Eylül 1919 tarihli doktor raporunda da küçük bir kız çocuğuna yapılan tecavüz kayıt altına alınmıştır.¹⁸

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi'nden alıntı yaptığımız bu belgeler, sadece hekimin sorumluluğunu yerine getirmesi açısından birkaç örnek olarak verilmiştir. Aynı yayın içerisinde bölgede yaşanan cinayet, tecavüz, gasp, yağma, işkence vb. insanlık dışı her türlü muamelenin örnekleri vardır.

Adli tıp raporu türünde olmasa da hekim olarak insani sorumluluğunu yerine getiren Aydın eşrafından Dr. Nazmi Bey'in tutmuş olduğu iki ayrı liste bulunmaktadır. Birinci liste iki sayfa ve 24 madde hâlinde tutulmuş olup, Aydın ve çevresinde yaşanan tecavüz, işkence, katliam, hapis, darp, gasp, köy yakmak vb. olayları anlatmaktadır.¹⁹

İkinci liste ise savaşın sevk ve idaresindeki hakkaniyet ile hiç bağdaşmayan bir konuyu içermektedir. Yaşananlardan etkilenen bölge halkının silahlandığını ve Yunan ordusunun bunu öğrendiğini belirten Dr. Nazmi Bey, Yunan müfrezelerinin Menderes Nehri istikametinde ilerledikten sonra silahlı çatışmanın başladığını, yüksek yerlere mitralyöz koyan Yunan müfrezesinin Cuma Mahallesi'ni yakarak evinden dışarı çıkan herkesi (kadın ve çocuklar dâhil) vurarak öldürdüğünü belirtmektedir. Dört sayfa ve 43 maddelik listede çeşitli katliam, tecavüz, işkence, gasp vb. diğer olaylara da ayrıca yer verilmiştir.^{14,20}

Bu belge ve örnekler genel hatlarıyla yaşananları ifade etmektedir. Aynı arşivde bulduğumuz

bazı belgeler de vardır ki bunlar, günümüz adli tıp raporlarına benzer bir çalışmayı içermektedir. Kasaba'da (Bugünkü ismi Turgutlu'dur.) Yunan işgal komutanı tarafından verilen hapis cezası ve uygulanan işkence sonrası muayeneyi içeren bu hekim raporları, Kasaba Kaymakamlığının emri gereğince ağırlıklı olarak Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey tarafından tutulmuştur. Kasaba Belediye Tabibi Fazıl Bey'in de bazı raporlarda imzası bulunmaktadır. Tutulan bu raporlar işkencenin belgelenmesi ve hekimin yükümlülüğünü yerine getirmesi açısından dönemin önemli örneklerini içermektedir ve kısaca Tablo 1'de sunulmuştur.

Tespit edilen 14 vakanın sadece ikisinde Yusuf ve Fazıl Bey'in birlikte rapor tuttuğu, 15 Ağustos 1919 ve sonrasında gerçekleştirilen muayenelerin Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey tarafından yapıldığı görülmektedir. Muayeneler Turgutlu Kaymakamlığının emri sonrası gerçekleşmiştir. Dönemin dili olan Osmanlı Türkçesi ile tutulan raporlarda işkenceye uğrayan tüm mağdurların yaş bilgisi verilmemiştir. O dönemde soyadı kullanılmaması sebebiyle mağdurlar baba adlarıyla birlikte anılmış ve bazı vakalarda fiziksel olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Muayeneler ağırlıklı olarak 25 Ağustos 1919 tarihinde yapılmıştır. Hekimlerin tutmuş olduğu raporlarda ekimoz, yara, kanamalı yara, iş ve güç kaybı yüzdeleri ve yaklaşık iyileşme süreleri ayrıntılı olarak verilirken, söz konusu yarının neden kaynaklanmış

TABLO 1: Muayenesi yapılan kişi, muayene tarihi ve muayeneyi yapan hekim bilgisi.

Vaka no.	Rapor düzenlenen kişi/Varsa yaşı	Muayene tarihi	Muayeneyi yapan hekim
Vaka 1	M.Z. Ağa	03 Ağustos 1919	Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey ve
Vaka 2	Z. Oğlu Ö./48	13 Ağustos 1919	Kasaba Belediye Tabibi Fazıl Bey
Vaka 3	H. Oğlu M./30	15 Ağustos 1919	Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey
Vaka 4	K.M. H.B.E.	22 Ağustos 1919	
Vaka 5	H. Oğlu H./70	25 Ağustos 1919	
Vaka 6	V. Oğlu A.		
Vaka 7	İ. Muhacirlerinden A. Oğlu N.		
Vaka 8	M.Y. Oğlu A./65		
Vaka 9	İ. Muhacirlerinden E. Oğlu A.		
Vaka 10	A. Muhacirlerinden H. Oğlu A.		
Vaka 11	A. Oğlu A./30		
Vaka 12	O. Oğlu H./25		
Vaka 13	H. Oğlu A./65		
Vaka 14	K.H. Oğlu A.E.	15 Eylül 1919	

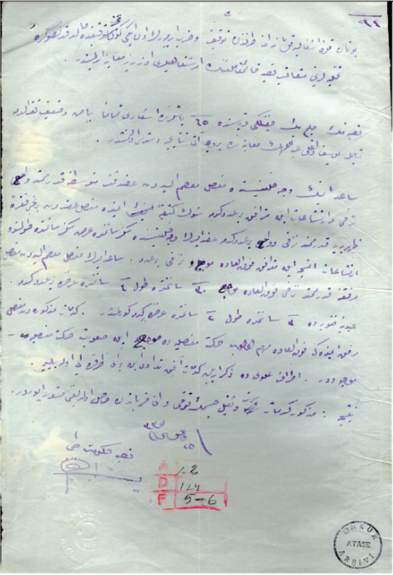
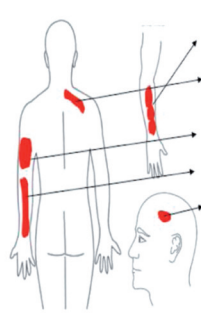
olabileceği de belirtilmiştir. Mağdurlardan biri, gerekli aletin olmaması sebebiyle İzmir'e sevk edilmiştir. Olgulara ilişkin ayrıntılı rapor içerikleri aşağıda, örnek iki vakaya ilişkin belgelerin tıpkıçekimi ile bunların anatomik çizimler üzerindeki gösterimi "EKLER" kısmında sunulmuştur.

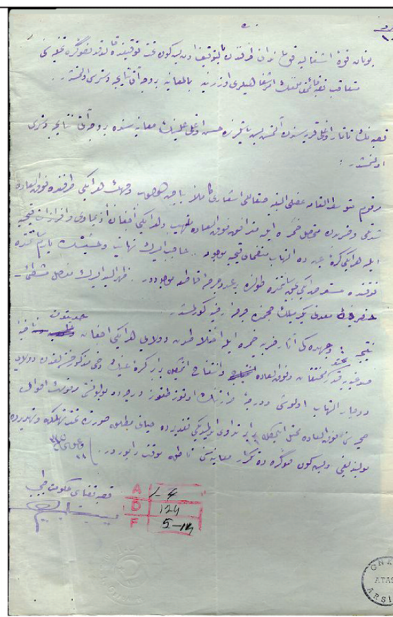
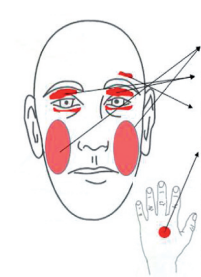
Vaka 1: M.Z. Ağa²¹

Muayene Tarihi: 03 Ağustos 1919

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey ve Kasaba Belediye Tabibi Fazıl Bey.

EKLER

Vaka No.	Arşiv Belgesinin Tıpkıçekimi	Hekim Tarafından Tutulan Raporun Anatomik Çizimler Üzerinde Gösterimi
Vaka 8		Sağ ön koldan pazuya kadar kanamalı ve sızmalı yaralar. (Ölçü belirtilmemiştir). Sağ kürek kemiği tarafında omuzdan birinci omura kadar kanamalı ve geniş bir yara. Sol kolun üstünde 8x8 cm.lik kanamalı ve sızmalı yara. El bileğinden dirseğe kadar kanamalı 4x30 cm.lik yara. Kafa kemiğinde 2x3 cm.lik bir yara. Yaralardan sol dirsekteki önemli olup mafsals hareketinde ağrı ve güçlük meydana gelmektedir. Diğer yaralar ancak 1 ay zarfında iyi olabilir.

Vaka No.	Arşiv Belgesinin Tıpkıçekimi	Hekim Tarafından Tutulan Raporun Anatomik Çizimler Üzerinde Gösterimi
Vaka 13		Yüzün iki tarafında şiddetli darptan meydana gelen kızarıklık. Her iki gözde ve göz kapağında irin mevcut. Sol kaşının üstünde 2,5 cm.lik ezik yarası. Sol elin üstündeki taraklarda madeni yirmilük büyüklüğünde yara görülmüştür. Yüzdeki darbeden dolayı kızarıklık ile birleşik iki göz kapağının kenarından şakaklara kadar uzanan şişlik ve her iki gözde iltihap var. Vücut ısı 39 C°, sıhhi durumu bozulmuş, tedavi edilmezse hayatı tehlikede, 5 gün sonra tekrar muayene.

Rapor İçeriği: Yapılan muayenede söylenmeye değer bir şey görülememiştir.

Muayene emri, aynı tarihte Turgutlu Kaymakamlığı tarafından verilmiştir.²² Bu rapor, muayeneyi gerçekleştiren hekimlerin meslek etiği çerçevesinde sadece tespit ettiği bulguları raporlara aktardığını göstermektedir. Objektif bir değerlendirilmenin yapıldığı, "Yapılan muayenede söylenmeye değer bir şey görülememiştir." ifadesinden anlaşılmaktadır.

Vaka 2: Z. Oğlu Ö. (Orta boylu, sakallı, saç ve sakalına kır düşmüş, kaslı, 48 yaşında)²³

Muayene Tarihi: 13 Ağustos 1919 (Hekime muayene emri 03 Ağustos 1919 tarihinde verilmiştir.²⁴ Muayene tarihi ile emir arasında 10 günlük fark bulunmaktadır.)

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey ve Kasaba Belediye Tabibi Fazıl Bey.

Rapor İçeriği: Hastanın sol el işaret parmağının kemiğinde oynak çıkığı bulunmaktadır. Darp ve zorlamadan meydana geldiği düşünülmektedir. Fizyolojik olarak görevini 10/8 oranında kaybetmiştir. Tedavisi mümkün değildir.

Vaka 3: H. Oğlu M. (30 yaşlarında, 12 gün tutukluluk hâli.)²⁵

Muayene Tarihi: 15 Ağustos 1919

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey.

Rapor İçeriği: Sağ üst kolda 5x8 cm'lik yara. Bir hafta içerisinde iyi olabilir. Yara, kuvvetli ve ani darptan meydana gelmiştir.

Vaka 4: K.M. H.B.E.²⁶

Muayene Tarihi: 22 Ağustos 1919

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey.

Rapor İçeriği: Sağ ve soldan 4x10 cm'lik ense-den yüze doğru yara, kürek kemiği dikenini mevcut, sol kürek kemiği üzerinde 3x8 cm'lik yara, sırtın sol tarafında sekiz ve dokuzuncu kaburga üzerinde 3x8 cm'lik yara. Yaralar ani ve şiddetli darptan meydana gelmiştir. Darptan kaynaklı olarak sıhhi durumu kötüye gitmektedir. Yaraların 25 gün içerisinde iyi olabileceği değerlendirilmektedir.

Vaka 5: H. Oğlu H. (Zayıf, 70 yaşında, kan eksikliğine yakalanmış, 12 gün tutukluluk hâli.)²⁷

Muayene Tarihi: 25 Ağustos 1919

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey.

Rapor İçeriği: Sol kolda 3x10 cm büyüklüğünde yara, sırtın sol kısmında darptan kaynaklı akciğer enfeksiyonu. Akciğer enfeksiyonundan dolayı sağlık durumu bozulmuş, tedavi edilmediği takdirde hayati tehlikesi var.

Vaka 6: V. Oğlu A. (Vücut kılları tamamen beyaz, 12 gün tutukluluk hâli.)²⁸

Muayene Tarihi: 25 Ağustos 1919

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey.

Rapor İçeriği: Sağ dirseğin arka kısmında 5x7 cm'lik ve 3x6 cm'lik yara, sol kolda 3x8 cm'lik dirseğe kadar uzanan kanamalı yara. Ayrıca sırtın sağ dinlendiğinde akciğerde kan birikmesi alametleri görüldü. Yaralar şiddetli darptan meydana gelmiş olup, akciğerdeki kanlanma ile birlikte bir ay zarfında iyi olabilir.

Hastanın 15 Eylül 1919 tarihinde yapılan yeni muayenesinde darbe dolayısıyla meydana gelen yaraların iz bırakarak iyileştiği belirtilmektedir.²⁹

Vaka 7: İ. Muhacirlerinden A. Oğlu N. (12 gün tutukluluk hâli.)³⁰

Muayene Tarihi: 25 Ağustos 1919

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey.

Rapor İçeriği: Sol ön kolun dış yüzeyinde 6x10 cm'lik kanamalı ve sızmalı yara, sol ön kolda el bileğinden dirseğe kadar 6x20 cm'lik kanamalı ve sızmalı yara, sol dirsekten yukarı doğru uzayan 5x20 cm'lik yara. Bu yaralar sert bir cisim ile darptan meydana gelmiş olup 1,5 ayda tedavi edilebilir. Sol dirsekteki yara mafsalsal hareketini güçleştirmekte olup fizyolojik olarak görevinin 10/7'sini kaybetmiştir.

Vaka 8: M.Y. Oğlu A. (65 yaşında, kan eksikliğine yakalanmış, vücut kılları tamamen beyaz, 12 gün tutukluluk hâli.)³¹

Muayene Tarihi: 25 Ağustos 1919

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey.

Rapor İçeriği: Sağ ön koldan pazuya kadar kanamalı ve sızmalı yaralar (Ölçü belirtilmemiştir.), sağ kürek kemiği tarafında omuzdan birinci omura kadar kanamalı ve geniş bir yara, sol kolun üstünde 8x8 cm'lik kanamalı ve sızmalı yara, sol el bileğinden dirseğe kadar kanamalı 4x30 cm'lik yara, kafa kemiğinde 2x3 cm'lik bir yara. Yaralardan sol dirsekteki önemli olup mafsalsal hareketinde ağrı ve güçlük meydana gelmektedir. Diğer yaralar ancak 1 ay zarfında iyi olabilir. Yaraların ağır ve sert bir cismin kuvvetli ve ani darbesinden meydana geldiği düşünülmektedir.

Vaka 9: İ. Muhacirlerinden E. Oğlu A. (12 gün tutukluluk hâli.)³²

Muayene Tarihi: 25 Ağustos 1919

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey.

Rapor İçeriği: Sol dirsekte 5x15 cm'lik bir yara, sol kolun üstünde 8x10 cm'lik kanamalı yara, kürek kemiğinde el büyüklüğünde kanamalı yara (Raporu hangi kürek kemiği olduğu belirtilmemiştir.), boyundan aşağıya doğru omurga boyunca 2,5x25 cm'lik bir yara. Omuz küreği mafsalsal meydana gelen darp sebebiyle fizyolojik olarak vazifesini 10/2 oranında kaybetmiştir. Yaralar şiddetli ve ani darptan meydana gelmiştir.

Vaka 10: A. Muhacirlerinden H. Oğlu A. (12 gün tutukluluk hâli.)³³

Muayene Tarihi: 25 Ağustos 1919

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey.

Rapor İçeriği: Sol ön koldan, kolun üst ortasına kadar 3x30 cm'lik bir yara. On beş gün içerisinde tedavi edilebilir. Yara, kuvvetli ve ani darptan meydana gelmiştir.

Vaka 11: A. Oğlu A. (30 yaşlarında, zayıf, 12 gün tutukluluk hâli.)³⁴

Muayene Tarihi: 25 Ağustos 1919

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey.

Rapor İçeriği: Sol kürek kemiği bölgesinde 5x10 cm'lik yara. On beş gün içerisinde iyi olabilir. Yara, şiddetli ve ani darptan meydana gelmiştir.

Vaka 12: O. Oğlu H. (25 yaşlarında, zayıf, kan eksikliğine yakalanmış, 12 gün tutukluluk hâli.)³⁵

Muayene Tarihi: 25 Ağustos 1919

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey.

Rapor İçeriği: Sol üst kolda dirseği aşan 4x15 cm'lik kanamalı ve sızmalı yara, sol kolun üst ve ön kol dış yüzeyinde 3x25 cm'lik sızmalı yara. Göğüs üzerinde meydana gelen darp sebebiyle hasta, 10 günden beri kan tükürmekte olduğunu iddia etmektedir. Kan tükürme ve vücut ısısının 39°C olması sıhhi durumunun önemli surette kötüye gittiğini göstermektedir.

Vaka 13: H. Oğlu A. (65 yaşlarında, orta boylu, kaslı yapılı, sakallı, vücut kılları tamamen beyaz, 15 gün tutukluluk hâli.)³⁶

Muayene Tarihi: 25 Ağustos 1919

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey.

Rapor İçeriği: Yüzün iki tarafında şiddetli darptan meydana gelen kızarıklık, her iki gözde ve göz kapağında irin mevcut, sol kaşının üstünde 2,5 cm'lik ezik yarası, sol elin üstündeki taraklarda madenî yirmilik büyüklüğünde yara görülmüştür. Yüzdeki darbeden dolayı kızarıklık ile birleşik iki göz kapağının kenarından şakaklara kadar uzanan şişlik ve her iki gözde iltihap vardır. Vücut ısısı 39°C, sıhhi durumu bozulmuş, tedavi edilmezse hayatı tehlikede, 5 gün sonra tekrar muayene (5 gün sonra muayene edilip edilmediğine ilişkin belge tespit edilememiştir).

Vaka 14: K.H. Oğlu A.E. (Orta boylu, iki sarhoş Yunan askeri tarafından darp edilmiştir.)³⁷

Muayene Tarihi: 15 Eylül 1919

Raporu Tutan Hekim: Kasaba Hükümet Tabibi Yusuf Bey.

Rapor İçeriği: Sol göze kuvvetli ve ani darp neticesi her iki gözde bağ dokuda orta büyüklükte kanamalı yara görülmüş olup, şişme meydana gelmiştir. Sol gözdeki kanamalı yaranın 15 gün içe-

risinde iyileşebileceği, ancak gözün işlevini yerine getirip getirmediğinin tespiti için özel bir alete ihtiyaç duyulduğundan İzmir hastahanelerince muayene edilmesi ve raporunun verilmesi uygundur.

Bu belgede hekim, konsültasyon için hastayı İzmir'e sevk etmiştir.

Tutulan raporlarda muayenelerin kapsamlı yapıldığı, hekimin tarafsız olduğu, gerekli önerilerin ve konsültasyonların yapıldığı görülmüştür. Yapılan adli muayenelerde lezyonların vasıfları, ebatları, tarifleri kayıt altına alınmış, hekim muayeneler hususunda gerekli özeni göstermiştir. Günümüzün adli raporlarına büyük oranda benzerlik göstermektedir. Bu anlamda raporlar, adli tıp tarihi açısından, adli raporların nasıl tutulduğuna dair önemli bilgiler sunmaktadır.

İNSANLIĞIN RENGİ, DİLİ, DİNİ, MEZHEBİ VE MİLLİYETİ YOKTUR

Aynı arşivde yaptığımız araştırmada, savaşın siyasi iktidarların tercihi olduğunu ortaya koyan ve insani değerleri içeren iki güzel örnek karşımıza çıkmıştır. Bunlardan birincisi, Balıkesir'in Yunan ordusu tarafından işgal edildiği zaman yaralı olarak esir düşen 14. Kolordu Telgraf Bölüğü Kumandanı Mülazım-1 Evvel Talat Efendi ile ilgili yazışmalarıdır.

Kız kardeşi tarafından kaleme alınan dilekçede, Mülazım-1 Evvel Talat Efendi'nin akıbeti hakkında bilgi istenilmekte ve annesinin bu durumdan çok etkilendiği belirtilmektedir. Yapılan girişim sonrası Talat Efendi'nin İzmir Askeri Hastanesinde Yunan ordusu tarafından tedavi altında tutulduğu tespiti yapılmıştır. Yazışmalarda tahliye edilmesine ilişkin girişimler de bulunmaktadır. Bu belge grubu, yaralı ve esir bir Türk subayının olması gerektiği gibi tedavi altına alındığını göstermektedir.³⁸

Çok daha can alıcı bir belge vardır ki bugün Söke halkının hâlâ o Rum doktora şükran duyduğunu belirtmek gerekir. Söke ileri gelenleri, Söke'nin Yunan ordusu tarafından işgali ve tahliyesi sırasında Yunan işgal kumandanının emrini dinlemeyerek ve hayatını bölge Müslümanları uğruna hiçe sayarak bir şirkete toplayan Dr. Yorgaki Perikli Efendi'nin 1.500'e yakın Müslüman kişiyi kesin olan bir katliamdan kurtardığından bahset-

mektedir. Bölge halkı Türk Millî Savunma Bakanlığına yazdıkları telgrafta Dr. Yorgaki Efendi'ye duyulan minnet duygusundan bahsederek onun uzaklaştırılmamasını istemektedirler.³⁹ Bu belgeler, insanlığın rengi, dili, dini, mezhebi ve milliyetinin olmadığını bize göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüz savaşları, ilkel topluluklarda kıt kaynakların paylaşılmasından çıkan anlaşmazlıklardan çok farklıdır. Modern toplumlar yalnızca kendilerinin sahip olmadığını ele geçirmek amacını gütmektedir. Ayrıca günümüzde her büyük devlet, kendi ezici gücünün dünya barışının mümkün olan tek garantisi olduğuna ve ancak diğer ulusların yenilgiyle dünya barışının güvence altına alınabileceğine inanmaktadır.⁴⁰

Günümüzde “savaşa başvurmadaki hakkaniyet (jus ad bellum)”; emperyalist iktidarların kendi ekonomik çıkarlarını, güvenliklerini ve küresel çapta egemenliklerini sağlamak adına “demokrasi”, “insan hakları” ve “terörizm ile mücadele” vb. adlar altında başka ülkelere ve topluluklara boyun eğdirmeyi ve sömürmeyi amaçlayan bir kavram olmuştur. Bu anlamda günümüz savaşları için hakkaniyet kavramından bahsetmek çok anlamlı olmayacaktır.

Savaşın adil bir teori ile açıklanması ve “savaş” kelimesi yerine “güç kullanımı”nın tercih edilmesi, savaşın vaftiz edilmesine yardımcı olan çok güzel şeker kapları olarak tanımlanabilir. Bugünkü savaşlarda ölen milyonlarca çocuk ve yaşanan kayıpların yüzde 90'ının sivillerden oluşması, akla şu soruyu getirmektedir. Birçok türün yok olmasına sebep olan sapiens, nükleer çağda acaba kendi türünü ne zaman yok edecek?⁴¹

Tıp tarihi boyunca hekimlerin işkenceye katıldığını gösteren belgesel kanıtlar vardır. Hekimlerin işkenceye katılması, II. Dünya Savaşı'nın sonuçlanmasından önce çok az dikkat çeken bir konudur. O zamandan beri, işkenceye asla izin verilemeyeceğini belirten bir dizi beyan ve sözleşme kabul edilmiştir. Ancak işkenceye yardımcı engellemek için eyleme geçilmesi gereklidir.⁴² Burada en önemli sorumluluk, işkencenin ispat edilmesi açısından hekime düşmektedir.

ATASE Arşivi'nden seçilmiş belgeler doğrultusunda verdiğimiz bu örnekler; hekimin işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele veya cezaların belgelendirilmesindeki sorumluluğunun tarih içerisinde zaman ve mekân açısından değişmediğini göstermektedir.

Tıbbi insanlığın hizmetinde kullanmak, insanlar arasında hiçbir ayırım gözetmeden bedensel ve zihinsel sağlığı korumak ve tedavi etmek, hastalarını rahat ettirmek ve acılarını hafifletmek hekimin ayrıcalıklı görevidir. İnsan yaşamına mümkün olan en üst düzeyde saygı, tehdit altındayken bile korunmalı, herhangi bir tıbbi bilgi hiçbir şekilde insanlık yasalarına aykırı biçimde kullanılmamalıdır.

Hekimlerden ve diğer tıp uzmanlarından sık sık işkenceye seyirci kalmaları istenilmektedir. Bununla birlikte, işkence mağdurları da tedaviye muhtaç hastalar olduğunda, hekimler kendilerini parçalanmış bir hâlde bulabilmektedir.⁴³ Demokrasi ile övünen Amerika Birleşik Devletleri'nin kendi iç hukukundaki engelleri aşmak için Guantanamo Körfezi'nde işkence uygulamaları yaptığına dair önemli kanıtlar varken dünyada işkencenin son bulacağına inanmak çok masum bir bakış açısı olacaktır.⁴⁴

Filozoflar nitelikli şiddeti kabul etmek için nedenler bulabilir ve sağlık profesyonellerinin isteksiz bir şekilde işkenceye katılımı için anlayış da gösterebilir. Ancak bu talihsiz katılım kesinlikle onaylanmamalıdır. Herhangi bir askerî, siyasal veya iktidar grubunun tıp etiğine aykırı uygulamaları haklı göstermek için yaptığı teşviklere izin vermemiz durumunda, tarihteki dehşet verici örnekleri yeniden görmemiz işten bile değildir.⁴⁵

Asker hekimler ya da kurum hekimleri, işkence ve kötü muamele konusunda farklı ikilemler yaşayabilmektedir. Asker hekimlerin de işkenceye katılmamasını savunmak haklı bir tutumdur. İstisnai ve hafifletici koşulların çoğu kanıtlanabilse bile bu, herhangi bir işkenceyi ahlaki olarak haklı çıkarmak için yeterli olmayabilir.⁴⁶ Yine cezaevi gibi bir kurumda çalışan hekim; kurum ve beraber çalıştığı arkadaşlarının çıkarları ile hasta çıkarları arasında ikilem yaşayabilmektedir. Sağlık uzmanları kritik bir zorlukla karşı karşıyadır. Çifte zorunluluklar se-

bebiyle yaşanabilecek ahlaki bozulma, tutuklu ve hükümlülerin kötüye kullanılmasına katkıda bulunabilmektedir. Bu nedenle, sağlık profesyonelleri bağımsız klinik yargılarda bulunabilmelidir. Çifte zorunluluklardan kaçmak zordur, ancak doğru şekilde anlaşılması ve açıklanması durumunda etkileri azaltılabilir. Bu nedenle, işkence ile karşı karşıya olan sağlık çalışanlarını desteklemek için yeni yaklaşımlar gerekmektedir. İşkenceyi uluslararası standartlara uygun olarak belirleme ve belgeleme eğitimi, tüm sağlık çalışanları için zorunlu olmalıdır.⁴⁷

Hekimler işkence mağdurlarını değerlendirir ve tedavi edebilir; bazıları adli tıp raporlarında önemli işkence kanıtlarını da belgeler. Bununla birlikte, hekimlerin işkence ile ilgili etik ve yasal konularda eğitim eksiklikleri vardır ve çoğu hekim, işkencenin önlenmesi için destek alabileceği kuruluşlarla çalışma fırsatlarının farkında değildir.⁴⁸

Doğru şekilde desteklenen bağımsız sağlık profesyonelleri, işkencenin tespitinde ve önlenmesinde önemli rol oynayabilir. İşkence mağdurlarını tespit edebilir ve destekleyebilir, önemli adli kanıtlar sağlayabilir ve ilgili makamlara işkence ve diğer suistimal biçimlerini bildirmede yardımcı olabilirler. Ne yazık ki bu ortamlardaki sağlık uzmanları, klinik ve etik bağımsızlıklarını korumak için mücadele etmektedir.⁴⁷

Silahlı çatışma dönemlerinde tıp etiği, barış dönemlerinden farklı değildir. Hekimin birincil yükümlülüğü mesleki görevidir. Mesleki görevini yürütürken hekimin en başta gelen yol göstericisi vicdanıdır. Tıp mesleğinde birinci görev, yaşamı ve sağlığı korumaktır. Bu anlamda koşullar ne olursa olsun, asker ya da sivil her kişi, cinsiyet, ırk, ulus, din, dil, politik bağlanma ya da benzeri başka ölçütlere bakılmaksızın gereksinimi olan sağlık hizmetini alabilmelidir.

Hekim, her türlü işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele veya cezaların etkili bir biçimde soruşturulması ve belgelendirilmesinde kendisine düşen görevi yerine getirebilmelidir. Bu işi yaparken daima özgür bir kişilik olarak hareket edebilmeli, meslek etiğinin kendisine yüklediği sorumluluğu unutmamalıdır.

Geçmişte olduğu gibi gelecekte de insanlık dışı vakaların olacağı şüphesizdir. Bu bağlamda hekimlere her zaman sorumluluk düşecektir. Hekimlerin bu konudaki sorumluluğu büyük olsa da insanlık adına her türlü işkence vb. olayların engellenmesi ve ortadan kaldırılması için tüm insanlığa düşen sorumluluk bulunmaktadır. İnsanlık onuru ve değerinin ayaklar altına alındığı işkenceye seyirci kalması istenen sağlık profesyonelleri, tıp etiği kuralları ve ilkelerini hatırdan çıkarmamalı ve vicdanlarının sesini dinleyerek, karşılaştıkları vakalarda mesleki ve insani sorumluluklarını yerine getirmelidir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğru-

dan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Bu çalışma tamamen yazarın kendi eseri olup başka hiçbir yazar katkısı alınmamıştır.

KAYNAKLAR

1. Veysel Ç. Savaşın Felsefesi. İstanbul: Etik Yayınları; 2010. p.347.
2. [12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri]. Yay.Haz.: Batur Yamaner M, Öktem AE, Kurtarcan B, Uzun MC. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 121-2.
3. [Turkish Language Society Contemporary Turkish Dictionary]. Erişim Tarihi: 07 Mayıs 2018. [Link]
4. [World Medical Association Tokyo Declaration]. Erişim Tarihi: 07 Mayıs 2018. [Link]
5. [Sağlıkla İlgili Uluslararası Belgeler, Füsün Sayek TTB Raporları]. Ankara: TTB Merkez Konseyi, 2009;43.
6. İstanbul Protokolü. İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu. 2. Baskı Ankara: Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları; 2003.
7. Polatin P, Modvig J, Rytter T. Complicit in torture. BMJ. 2010;340(7745):512-3. [Crossref] [PubMed]
8. Estrella IAE. On the ethics of war. Kriteke. 2012;6(1):67-84. [Crossref]
9. Yaran CS. [Social moral: war, peace, live together]. Ahlak ve Etik. 2. Baskı. İstanbul: Rağbet Yayınları; 2016. p.272-3.
10. Lazar S. Risky killing and the ethics of war. Ethics. 2015;126(1):91-117. [Crossref]
11. McMahan J. The ethics of killing in war. Ethics. 2004;114(4):693-733. [Crossref]
12. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States The Paris Peace Conference 1919. Vol. VII. Washington: United States Government Printing Office; 1946. p.207.
13. Özkan K. [Greek occupation of İzmir, and the USA]. Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi. 2015;13(26):113-49.
14. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States The Paris Peace Conference 1919. Vol. IX. Washington: United States Government Printing Office; 1946. p.47-57.
15. Ilgazı A, Cenik S. [Greek occupation and devastations in Anatolia as reflected in the Lausanne documents and minutes]. Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi. 2004;2(3):29-40.
16. Kütükoğlu MS. [Tarih Araştırmalarında Usûl]. Ankara: Türk Tarih Kurumu; 2017. p.28-36.
17. T. C. Prime Ministry State Archives General Directorate Department of Ottoman Archives. Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi II: Anadolu'da Yunan Mezâlimi. Yayın No: 30. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; 1996.
18. Genelkurmay Başkanlığı, Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, 93. Sayı. (2386 Numaralı Belge:107; 2387 Numaralı Belge:109; 2388 Numaralı Belge:112-113; 2409 Numaralı Belge: 189; 2381 Numaralı Belge: 91.)
19. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 99, Gömlek No: 52, Belge No: 52-9 ve arkası.
20. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 99, Gömlek No: 52, Belge No: 52-5 (6,7).
21. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-14.
22. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-18.
23. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-2.
24. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-1.
25. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-11.
26. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-22.
27. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-3.
28. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-5.
29. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-16.
30. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-6.
31. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-7.
32. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-9.
33. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-10.
34. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-12.
35. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-13.
36. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-15.
37. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 92, Gömlek No: 41, Belge No: 41-17.
38. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 1106, Gömlek No: 7, Belge No: 7-2 (3-6).

39. ATASE Archive; İSH; Kutu No: 1546, Gömlek No: 113, Belge No: 113-1, 2.
40. Russell B. The ethics of war. *Int J Ethics*. 1915;25(2):127-42. [[Crossref](#)]
41. Maguire DC. The lies of war: building an ethics of peace. *The Furrow*. 2005;56(10):550-9.
42. Vesti P, Lavik NJ. Torture and the medical profession: a review. *J Med Ethics*. 1991; 17(Suppl):4-8. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)] [[PMC](#)]
43. Lepora C, Millum J. The tortured patient: a medical dilemma. *The Hastings Center Report*. 2011;41(3):38-47. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
44. Rodin D. The ethics of war: state of the art. *Journal of Applied Philosophy*. 2006;23(3): 241-6. [[Crossref](#)]
45. Kottow MH. Should medical ethics justify violence? *J Med Ethics*. 2006;32(8):464-7. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)] [[PMC](#)]
46. Sidel VW, Levy BS. Physician-soldier: a moral dilemma? *Military Medical Ethics*. Vol. 1. 293-329. [[Link](#)]
47. Sheather J, Beynon R, Davies T, Abbasi K. Torture and doctors' dual obligation. *BMJ*. 2015;350:1-2. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
48. McColl H, Bhui K, Jones E. The role of doctors in investigation, prevention and treatment of torture. *J R Soc Med*. 2012;105(11):464-71. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)] [[PMC](#)]